

Grafzerken om en in de St.-Elisabethskerk

door A. J. Coopmans en Th. N. Hamers

WIE DOET WAT.....?

Opdrachtgeefster is:
de „Stichting Restauratie Sint-Elisabeths-
kerk”, p./a. Bomvrije 2 te Grave.

Fondsverwerving geschiedt door:
De Stichting Restauratiefonds
Sint-Elisabethskerk, Postbus 115, Grave,
giro 38.60.175 en bankrekening bij de
Rabobank te Grave nr. 11.71.87.232.

Architect:
W. Kramer, Valkestraat 25, Amersfoort.

Uitvoerder:
Aannemersbedrijf Nico de Bont en Zn.
B.V. te Nieuwkuyk.

„Hoe vreemd het ook klinken moge - kerkherbouw of kerkrestauratie zijn en blijven nu eenmaal de bij uitstek geliefkoosde perioden voor opruiming van oude grafmonumenten....”

(J. Belonje, Steenen Charters (Heemschutserie, nr. 8), Amsterdam 1943, 3de dr., blz. 41)

Inleiding

Voordat in 1971 de Sint Elisabeth als parochiekerk gesloten werd, heeft men tientallen jaren lang in en om de kerk een groot aantal oude grafstenen kunnen zien. Ze waren vooral buiten neergelegd of tegen de noord- of zuidmuur opgesteld. Wanneer men nu het kerkterrein betreedt, ziet men dat die verdwenen zijn.

Vanuit het in 1674 in puin geschoten kerkgedeelte, dat in het verleden „de gebrooken kerk” genoemd werd, zijn ze ofwel overgebracht naar het buiten de oude kerkmuur gelegen kerkhof, ofwel ze hebben een plaats gekregen binnen het nu nog resterende kerkgebouw.

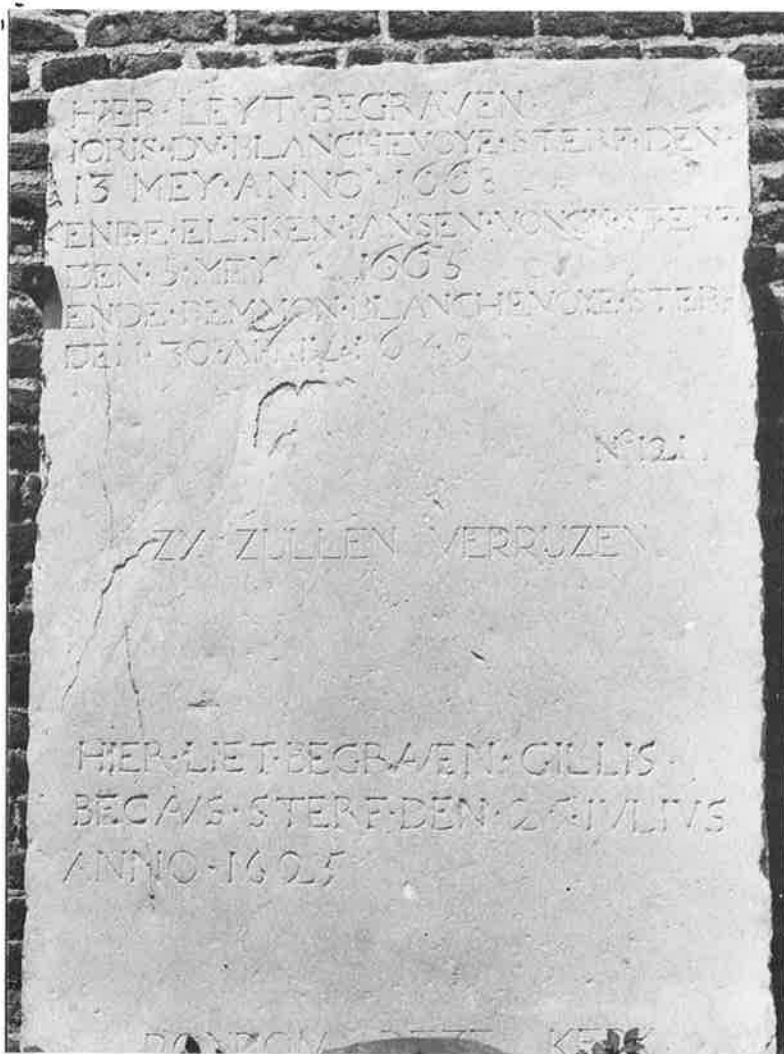
En voor een aantal grafmonumenten kan dat een redding zijn vanuit dreigende ondergang. Immers, blootgesteld aan weer en wind, soms opgesteld in een voor grafzerken funeste stand, nl. verticaal, zou het niet lang meer geduurd hebben, of deze monumenten hadden als historische informatiebron en als uiting van artistieke ambachtelijkheid hun tijd gehad.

Wat ermee zou zijn gebeurd, kan men met eigen ogen in een vergevorderd stadium zien, als men zich de moeite geeft eens langs de grafzerk te lopen, die sinds 1963 aan de rechterzijmuur van het oude kerkje van Velp staat opgericht: het is een der stenen die eertijds in Grave, in de „gebrooken kerk”, ten N.O. van de toren, gelegen heeft; de afbladdering van de in verwerking zijnde bovenlaag is al begonnen.

Wanneer niet spoedig ingegrepen wordt, kan men die steen wel vergeten, nietszeggend als ze dan geworden is, wanneer de inscripties zijn verdwenen.

Veel bekende grafzerken dus kan men, wanneer in november de Sint Elisabeth opengaat, weer terugvinden in het gerestaureerde kerkgebouw. Maar ook tot dan toe onbekende, die bij de vele grondwerkzaamheden weer aan het daglicht kwamen.

Al met al beschikken we daarmee over een rijke schat van authentieke historische monumenten, waarvan heel wat over het Graafs verleden valt af te lezen. Een globale verkenning, geïllustreerd door saillante details, kan men in dit Bulletin vinden.

Grafzerk te Velp (Foto J. Smeets)

Het opschrift van deze grafzerk die, zoals blijkt uit het ingebeitelde nummer 121, uit Grave stamt, luidt (met weglating van teksten uit 1963):

HIER LEYDT BEGRAVEN
 IORIS DV BLANCHEVOYE STERF
 DEN 13 MEY ANNO 1668
 ENDE ELISKEN IANSEN VONCK
 STERF DEN 5 MEY 1665
 ENDE REMMON DV BLANCHEVOYE
 STERF DEN 30 APRIL 1649

No 121

(...)
 HIER LIET BEGRAVEN GILLIS
 BEGAVS STERF DEN 25 IULIUS
 ANNO 1625
 (.....)

Vergelijking van beide teksten brengt aan het licht dat het „Register van Begraavplaatsen” als historische bron met grote voorzichtigheid moet worden gebruikt.

Men vergelijkte met het opschrift op deze steen de aantekening in een 18de eeuws Graafs „Register van Begraavplaatsen”, dat aldus luidt:

Nummer 121

Een Sark lanck agt Voeten,
 breed, Vier Voeten en eenen duijn
 leggende in de Gebrooken Kerk, noord-oost
 den Toorn.

Daar op Staat Joris De Blanchevoije
 en Elcken Janssen Vonck.
 1649.

Voor het Ligten van dien Sark
 Vijf gulde Ewert hien fl. en Seve duijte 1/5-14-14

Wat er is en wat er was

We beginnen deze verkenning in onze tijd, en gaan van hier terug naar het verleden.

We mogen architect Walter Kramer ervoor dankbaar zijn dat hij ook voor de grafzerken en grafmonumenten (die zo vaak verwaarloosde restanten uit een verleden) de nodige aandacht en zorg heeft gehad.

Dit overigens geheel in overeenstemming met de voorschriften die destijds hierover door de Rijksdienst voor de Monumentenzorg zijn uitgevaardigd (circ. nr. 620, nov. 1941).

1979-1980

Nauwkeurig heeft Kramer laten aantekenen wat en waar gevonden werd. De neerslag ervan is te vinden in een lijvig dossier: „Lijst van de gevonden grafzerken en grafmonumenten in en om de Sint Elisabethskerk te Grave, tijdens de restauratie in de periode 1979-1980” (Bureau voor architectuur, Valkestraat 25, Amersfoort).

Deze lijst betreft een ca. 50 vondsten, en behoeft nog enige aanvulling met vondsten die naderhand gedaan zijn.

We laten er enige volgen:

In gotisch schrift staat op dit fragment te lezen:

(st)erf A(nn)o / 1594 de 8 n (...)

Vergelijk daarmee het „Register van Begraafplaatsen”, en we weten dat de zerk het nr. 131 heeft gedragen, wie de overledene was die eronder lag, en bovendien leert het fragment ons iets over de stijl waarin de steenhouwer gewerkt heeft

(Foto H. Zweers)

Nummer 131.

*Een Sark, lanck Oryp Doeten Seven duym,
breit twee Doeten Ayt duym,
leggende in de Gebrooken Kerk, aan de Noord,
„zijde Van den Toeren.*

*Daar op Staat Annaen Lotten becker
Gaste Mester Den 8 Novem^{ber} 1594.*

*Door het ligen Van dien Sark
twee Gulde en Overthien St^{ekers} --- / 2-1A-1*

(Foto's: H. Zweers)

Numero 48

En Sark Sark Vijf Voet negen duym
breit Vier Voeten Acht duym,
liggende Agter de Capiteijns Vrouwen
Sarkken.

Daar op Staat Arnoldus van Den Broeck
brouwer in de Pesser.

Voor het Lichten van dien Sark
Hier Gulde Gesthen 1644 en Dijn duymen / 4-16-50

1795
1793
1. oct. overvalt a an de Sark.

Weer helpt het „Register van Begraavplaat-
sen” ons op het spoor bij de identificatie
van beide fragmenten.

Reeds in 1979 konden we over deze vondst
(toen nog vollediger dan nu) de volgende
aantekening maken.

(Wat tussen haakjes staat moest door ons
worden aangevuld, omdat het ontbrak):

H(ier) leyt)

(beg)RAVEN (a)RNOU(d van den Broeck)
BROUWER IN DE PESSER

(hier) LEYT BEG(r)AVEN FRANS
DANELS

(sterf) DEN 10 AVGUSTII 1666

(Hier) LYT BE(gra)VEN DE
HUISVROU(w)

CK OBYT MARTI

Opnieuw kan men uit deze gegevens concluden,
hoe beperkt de vermeldingen in het oud
„Register” zijn.

(vervolg van de tekst)

Natuurlijk is Kramer niet de eerste die aandacht gehad
heeft voor de grafmonumenten van de Sint Elisabeth.
Om zijn vondsten te kunnen identificeren maakte Kra-
mer gebruik van de laatste uitgebreide publicatie over de
graven in en om de Sint Elisabethskerk, verschenen in P.
C. Bloys van Treslong Prins „Genealogische en heraldi-
sche gedenkwaardigheden in de kerken der provincie
Noord-Brabant”, dl. I (Utrecht 1924), blz. 213-225.

Deze auteur geeft een lijst van 43 grafmonumenten, waarvan hij er met eigen ogen 37 gezien had. Twee van de ontbrekende zes werden door Kramer teruggevonden. Maar vier 17de eeuwse graven van die 37 zijn inmiddels eveneens spoorloos verdwenen.

1909-1919

De grafmonumenten die Bloys van Treslong Prins zelf niet gezien had, vermeldde hij toch, omdat ze voorkwamen in een serie artikelen over de „Grafstenen in de St. Elisabethskerk te Grave”, van de hand van pater L. van Miert S.J., en in de jaren 1909-1919 verschenen in het Brabantse tijdschrift „Taxandria”.

Waar verbrokkelingen van zijn vondsten of onleesbaarheid van opschriften van Miert voor raadsels stelde, nam deze vorser zijn toevlucht tot een 18de eeuwse bron die in tweevoud in het Rijksarchief te 's-Hertogenbosch bewaard wordt en te boek staat als RA Grave nrs. 22 en 23.

De titel ervan luidt: „Register van Begraavplaatsen in de St. Elisabethskerk” en werd in 1765 vervaardigd door Roelof Jacob Kraals, stads schoolmeester. Bij dit Register behoort een „Plaan”, een grote tekening die aangeeft waar de in het Register vermelde graven destijds lagen en welke nummers ze droegen. Het hoogste door hem gebruikte nummer is 140, maar vier nummers worden overgeslagen, andere komen twee of meermalen voor.

1765

Zijn register is niet bedoeld als historische bron voor toekomstige vorsers, maar als een hulpmiddel voor eigentijdse financiële administratie betreffende begrafenisgelden.

Daarom kan hij soms met een summiere aanduiding volstaan.

Als Kraals zijn register maakt, is overigens de nummering der graven al ruim een eeuw oud. In zijn register leest men bij nr. 116:

Nummero 116.

Een Sark Steen, Lanck Vier Proeten negenenduijgh
bret Rijs Proeten,
leggende in de Gebrooken Kerk, aan de Costzeyde
Van den Tooren,

Daar op Staat, Den 26 Junij 1656. Is deze
Kerke begonnen te Verhoogen met Sant, inde
Steenen te leggen, van drie op een Groef, inde
opieder Groef de N^o te Teeken, Door den
Borgermeester Johan Van Rijnsdijk, in der
Tijt mede Kerckm^r. En heeft zijn Loon Lautius
Van Rijnsdijk, dien selven dag den eersten
Steen Van deeren geleydt.

4:5:12.

Uiteraard heeft degene die in 1656 een nummering nodig had om zerken te kunnen terugvinden, daarbij een geschrift aangelegd, waarin veel van de nu bekende nrs. gestaan hebben.

1656

Zerken die eerst na 1656 in gebruik genomen werden, en bij Kraals voorkomen, dragen dus nieuwe of dubbele nummers: Men bedenke dat bij het beleg van 1674 niet alleen de kerk te lijden gehad heeft, ook de zerken zullen daarin gedeeld hebben. Maar we willen hier niet op verdere details ingaan.

Nu terug naar 1981.

Uit een vergelijking van de ligplaatsen der graven die Kraals vermeldt, met de vindplaatsen in deze eeuw, en vooral deze laatste jaren, valt op te maken dat veel zerken wonderlijke zwerftochten gemaakt hebben.

Waarom? Het jaar 1674 vermeldden we al. Ook het beleg van 1794 mag in dit verband niet vergeten worden. Veel is verdwenen. Als men oude Gravenaren wil geloven, dan werden er gebruikt bij aanleg van aanrecht, voor dorpels en stoepen, en we zagen al hoe nr. 121 bij het Velpse Kerkje te vinden is.

Het zij zo. Wat bewaard bleef en nog bruikbaar was, hebben de restauratoren van de kerk in de kerkvloer opgenomen, of neergelegd in de nieuwe expositieruimte aan de westzijde van de kerk. Daarbij werd ernaar gestreefd de zerken zoveel mogelijk neer te leggen op de plaats waar ze vroeger lagen.

Bovendien kregen priestergraven weer hun plaats op het altaar. Dit alles in de hoop dat zulk oud cultuurgoed nog lang bewaard mag blijven.

Niet op zijn oude plaats staat het grafmonument van Arnoud van Gelre. Het vervangt een tombe die bij het bombardement van 1794 onherstelbaar beschadigd werd.

Wat daarop stond, lezen we in het „Register van Begraavplaatsen“:

Een Tombe,

*Sttaande op het Grootse Koor, waar van het
onschrift, voor het Grootste Gedeelte Tuylt,
gegaan is, maar als men daar wel op let, zal
men vinden dit Volgende.*

*Hier Leijde begraven den Hoog geboren Verma-
gende Vorst Hertog Arnoud Van Gelre en
Van Gulik Grave Van Zutphen, Sterft in
't Jaar 1473 Den 23de Feb^r. En die Edele
Waalgebooren Heer Willem Van Eymort
tot Baar en tot Kessel, Twee Gebroeders, en
Sterft in 't Jaar ons Heeren 1403. den
17de dag Januarij.*

*Deze twee Lighamen leggen ook in deze Tombe
Sonder kisten in droog Sant begraven, Zoo als
men scheynd te moeten opmaken, Wylt de been-
deren van 't eene Lighaam op deze Wijze ont-
dekt zijn op dato den 4de September 1765*

Ook het nieuwe grafmonument zelf heeft een stuk geschiedenis meegemaakt. In de prentenverzameling van het Provinciaal Genootschap voor Kunsten en Wetenschappen in Noord-Brabant, te 's-Hertogenbosch bevinden zich van dit monument oude potloodtekeningen, van W. van Dorp uit 1834 en van H. C. Moinat uit 1838.

Een uitvoerige verhandeling schreef indertijd Mr. A. P. van Schilfgaarde in het tijdschrift „Gelre Bijdragen en Mededelingen, jg. 39, 1939, blz. 5-11. We willen er daarom maar aan voorbijgaan.

Over tekeningen gesproken: van een zestal grafmonumenten vervaardigde een anonieme tekenaar potloodtekeningen, die via de genealoog Jan Dirk Wagner, 1851-1929, bezit werden van het Prentenkabinet in Den Bosch. Ook 20 zwarte pentekeningen, gemaakt door de bekende heraldicus J. Steenkamp, 1865-1955, geven de Graafse grafzerken weer. Terwijl de originelen zich in privé-bezit bevinden, zijn op enkele plaatsen in Nederland reproducties ervan toegankelijk. Enkele ervan treft men aan op de omslag en in de tekst van dit Bulletin.

Nog een stukje geschiedenis

Tegenwoordig legt men begraafplaatsen aan buiten de bebouwde kom van de gemeente. Dat doet men al sinds de vorige eeuw. Maar omdat de grens der bebouwing verschuift, liggen momenteel begraafplaatsen omsloten door nieuwbouw, ja soms door relatief oude wijken.

Die begraafplaatsen hebben hun tijd gehad, en zullen mettertijd geruimd worden. Evenzo is het met de „kerkhoven” gegaan. En aan begrafenis op het kerkhof, ging begraven in de kerk vooraf.

In de Middeleeuwen is het gebruik opgekomen, de overledenen van een gemeenschap bij te zetten in de toch veelal ruime kerkgebouwen. In dat kerkgebouw was men gedoopt, en zo zijn christelijk leven begonnen. In dat kerkgebouw had men tijdens zijn leven deel gekregen aan het heil door het ontvangen der sacramenten. Het leek een vanzelfsprekendheid, dat men dan ook na dit leven begraven werd in de heilige grond van dat kerkgebouw.

Het kerkgebouw zelf werd algemene begraafplaats. En was begraven daar niet mogelijk, dan zocht men toch de onmiddellijke nabijheid ervan (het kerkhof).

De kerken kregen al vroeg plaveisel, waarop dan de eigenaars van graven hun herkenningstekens zetten: de naam van de overledene, zijn merk of wapen. Langzaamaan maakten tegels plaats voor zerken, de beknopte aanduiding werd uitgebreid, de uitvoering kostbaarder, en in tijden van economische en culturele bloei wisten, - dank zij betere scholing en verhoogde techniek - steenhouwers van grafzerken ware kunstwerken te maken. En buiten de kerken verrezen in plaats van zerken, soms prachtige kruisen.

Grafkruis van Hermen de Velt 1559, en van zijn echtgenote Met, 1519. Gevonden in de Hoofsche straat. Privé-bezit.

(Foto: H. Zweers)

Ook de Sint Elisabethskerk is bij deze algemene traditie niet ten achter gebleven. Begraven is er in de kerk tot in 1864: predikant Abraham Losgert heeft eigenhandig in het „Register van Begraavplaatsen” de teraarde bestelling van zijn zwager onder grafzerk nr. 21 vermeld.

16de Eeuw

In de jaren 1506-1516 is er druk aan de St. Elisabeth gebouwd. Kort daarna is er gedurende vijf en twintig jaar gebouwd aan het Graafs Kasteel, 1515-1541.

Numero 21.

Een Sark lank agt Voeten.
breed vier Voeten.
Liggende tegen de Muur van des
Costers Turfhok.

Daar op Staat Jan Cornelis, Schijpsper
van de Graaf Stortf. den 16de Novemb^r 1682

Voor het ligen van dien Sark
Drijs Gulde tarwalef 1682 --- / 5 - 52 -

alst overath an de Kerk.

Op die dese zerk is op 9 Decem^b 1831 begraven
de Mechelina Wilhelmina Jansen, wed^e de Heer Heer
Comelis Papegaay.

33. - Bij het overath den familie Papegaay, wil dese
het boven genoemde graf, gedeelt met een zerk alge
met geschenken den familie Papegaay, wonende
op, overgegeven aan hunnen bloedverwant, den Brog
den Heer Gyl. Heer Abraham Losgert, predikant
van de Gemeente te Grave, wiens echtgenote
is Maria Christina Logger, op den 13^{den}
den 1853 in het zelfde graf begraven is. -

64. - Op den 3^{den} October is in dit graf begr
de wed^e de Heer Arie Logger, behuwd broeder
den predikant Abraham Losgert voornoemd.
Grave, den 7 October
1864.

A. Losgert
predikant

Het ging Grave economisch blijkbaar voor de wind. Uit deze tijd stammen de eerste grafzerken in de kerk.

Onlangs werd een grafzerk gevonden die we hebben kunnen identificeren als behorende bij Johan Ducroenx, schout van Grave, 1522. Hij was bekend uit de archieven van het Graafse Sint Catharina-Gasthuis, waar ook zijn vrouw Lysbeth vermeld staat (inv. nr. 1306).

De zerk vertegenwoordigt de overgang van gothiek naar Renaissance, en - wonderlijke verrassing - vertoont zoveel overeenkomst met de voor een paar jaar te Escharen gevonden zerkfragmenten, dat ze uit eenzelfde atelier afkomstig zullen zijn. Ook de Escharense zerk draagt het jaartal 1522. Nog een derde zerk, iets eenvoudiger, eveneens uit 1522, voor Roelof Gethogen en zijn vrouw Elizabeth Vervoert, laat punten van overeenkomst zien.

Een generatie later brengt een heel andere stijl. Twee van de dan voorkomende zerken komen verderop in ander verband ter sprake. We vermelden slechts de zerken van Lens van den Bergh, 1560, en zijn vrouw Magriet van Triest, 1559, voor Goessen van Varick, 1557, en zijn vrouw Clara Ducroix, 1530, voor Sandrina van Wees, 1564, echtgenote van Willem van Meerwyck tot Kessel, voor Simon Creeft, 1570 (zie omslag Bulletin).

Een zerk voor schout Peter van Hout, gehuwd met Margriet Snavels, heeft weer ontwijfelbaar overeenkomst met de Escharense fragmenten, en doet anderzijds sterk denken aan een nog niet geïdentificeerde zerk van de familie Boecholt.

In totaal moeten er een dertigtal zerken uit de 16de eeuw nog in de tijd van Kraals bekend geweest zijn. Het voert ons te ver daar nu verder op in te gaan

17de Eeuw

De 17de eeuw is rijk aan bijzettingen in de kerk. Meer dan 120 begrafenissen kan men opmaken uit het al genoemde Register, tot de kerkvloer in 1656 verhoogd wordt. Maar dit betekent niet een even groot aantal zerken.

(Foto: H. Zweers)

Fragment van een grafzerk uit 1522. Het opschrift luidt: (In 't jaer ons heren MV^c en $xxii$ bit voer) die zielen.
(Hie leet begravve Jan / Ducroenx scholtis.

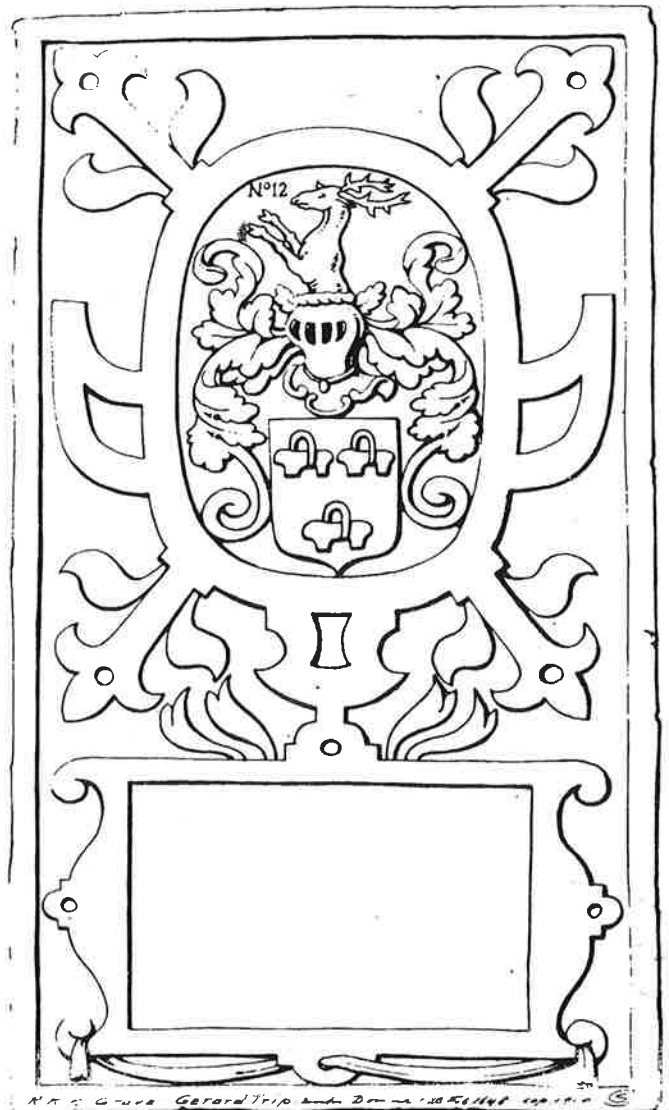
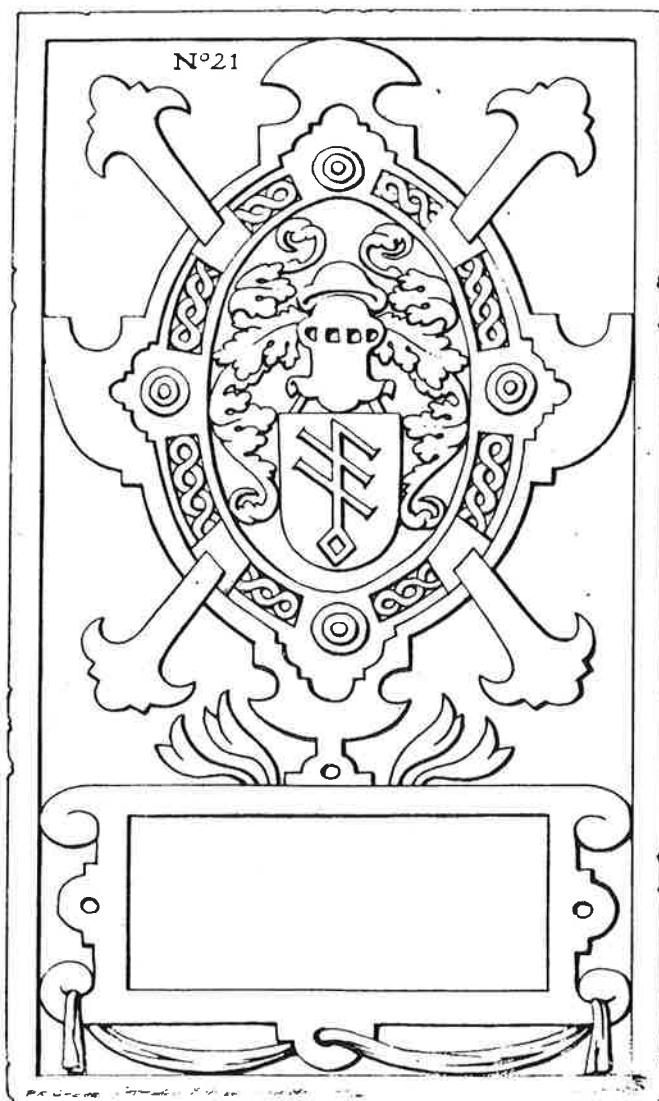
(Foto: H. Zweers)

Fragment van een grafzerk, gevonden te Escharen. Het wapen is dat van de Graaf van Horne. Het opschrift luidt: ..m MV^c en / (xxii den ...) De twee nog gevonden fragmenten geven over de overledene geen verder uitsluitsel.

Men begint oude grafzerken te herbruiken. Nieuwe zerken worden eenvoudiger, een enkele uitzondering daargelaten. Uit de opschriften leest men de oud-**burgemeesters** af (Aert Scheers, overl. 1604; Christiaan Lewens, overl. 1611; B. van Triest, overl. 1615; Wouter van Rijmsdijck, overl. 1630; Marten van Lier, overl. 1633; Johan Diemers, overl. 1634; Gerard Daems, overl. 1638), **rentmeesters** (Aert Scheers, overl. 1604; Gerard Trip, overl. 1648; Paulus Franck, overl. 1651), **schepenen** (Johan Scheers, overl. 1638; Francois Halling, overl. 1639; Paulus Franck, overl. 1651), een **griffier** van de Cuycksche Leenhove; Francois Scheers, overl. 1653; een **landschrijver** des Landts Kessel, en **secretaris** der Heerlijkheid Horst: Derick Scheers, overl. 1655, **gasthuismeesters** (Christiaan Lewens, overl. 1611; Rombout van Deute-cum, overl. 1652).

In een vestingstad als Grave ontbraken natuurlijk ook leden van de **militaire macht** niet: luitenant Adam in den Haeck, overl. 1624; sergeant majoor Hendrick Wroeger, overl. 1632; ritmeester jonker Adriaen Decquere, overl. 1647; en hofmeester en cornet jonker Gilles de Laserre, overl. 1631, wiens grafzerk er in deze tijd uitspringt. - Ook de neringdoenden, de koopmansstand, waarbij de scheepvaart zeer belangrijk was, ontbreken niet: de vermelding van Aelbert Jansen, **timmerman**, overl. 1626, kan samenhangen met het feit dat een naamgenoot van hem, Aelbert Jansen, **schoenmaker**, te zélfder tijd in Grave werkzaam was.

Een Giel Jansen Konincks van Elsloe, overl. 1636, een Hermen van Urmont, overl. 1623, een Hendrick van Roijen van Rurmond, overl. 1630, hebben mogelijk relatie met de scheepvaart op de Maas. Zeker geldt dit voor Ian Cornelis, die op zijn grafzerk trots zijn huismerk plaatst, en naast zijn naam laat schrijven: „**Schipper van de Graef**”, overl. 1652. Zijn grafzerk werd op hetzelfde atelier gemaakt als dat van rentmeester Gerard Trip, verwant van de bouwers van het Trippenhuys te Amsterdam.

Zwarte pentekening van J. Steenkamp, 1919, Rechts grafzerk nr. 12 van Gerard Trip, links nr. 21 van Jan Cornelis (Schipper van de Graef).

De vroegere, katholieke, Graafse families, blijven zich in de kerk laten begraven: de Bloemaerts, de Coeberghs, de Haens, de Verheyens, de Van Aeckens, de Bungelaars, de Van Boecholts, en de Van Ewicks.

In hoeverre in individuele gevallen een overgang naar de nieuwe religie gemaakt is, zal nader moeten worden bekeken.

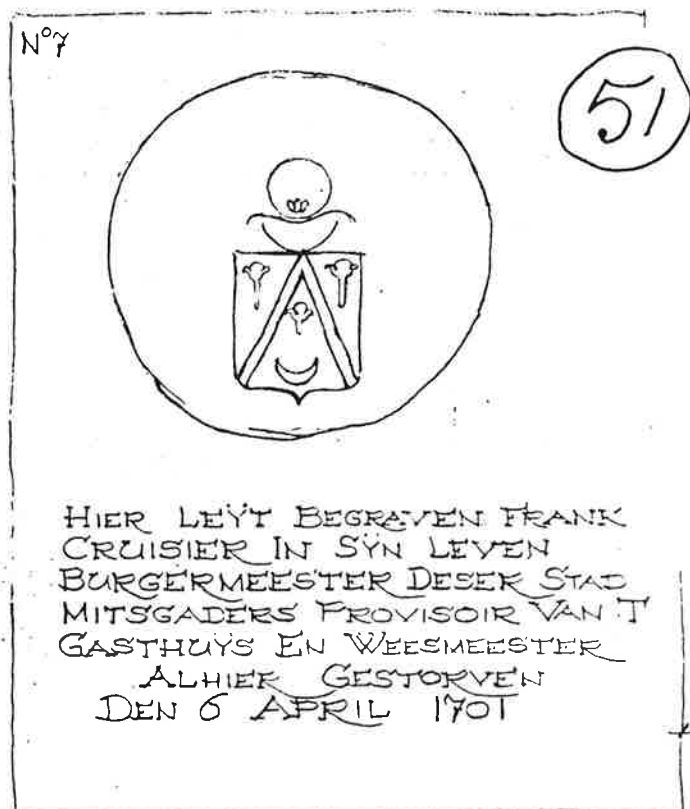
In de zomer van 1656 werd de kerkvloer met zand opgehoogd, en hoogstwaarschijnlijk tegelijkertijd een grafkelder gebouwd, in de noorderdwarsbeuk, daar waar nu het monument van Arnoud van Gelre staat. In 1657 werd daarin bijgezet Kapitein jonker Adam van Esday.

Andere meer voor het voetlicht komende personen waren: Herman Geisweid, overl. 1664, oud-schepen en burger Hopman; Wemmer Aertsen, overl. 1670, schepen; Arnold Scheers, overl. 1661 (of 1664), secretaris van Grave; Willem Vogelvanghers, overl. 1666, **burgemeester en rentmeester** van het St. Catharina-Gasthuis; een hoge positie moet ook Leenard Damen ingenomen hebben, overl. 1666, luitenant van 's Lands Scheepsbruggen. En over water gesproken: de neringdoende burgerij was vertegenwoordigd in Hendrick Koninkx, **Maasschipper en Coopman**, overl. 1666.

Opvallend is dat juist dat jaar 1666 een zo groot aantal bijzettingen levert: met 9 is dat ongeveer het dubbele van normaal.

In 1671 stoppen de begrafenissen, die eerst in 1679 weer beginnen. De komende periode, 1679-1765 (register Kraals) worden 13 nieuwe zerken vermeld, evenveel als 1656-1671. Twee prachtige grafzerken stammen uit deze periode: die van Anna Ruyl, overl. 1695, en die van Ludolph de Quay, overl. 1728, beide op het priesterkoor gelegen.

Iets meer dan een naam lezen we bij Frank Cruisier, overl. 1701: „in syn leven burgermeester deser Stad, mitsgaders provisoir van 't Gasthuys en weesmeester” zo staat op zijn nieuwe zerk te lezen. Aan de hand van zijn persoon laten we even zien, hoe een onderdeel van wat er op een grafzerk staat, door andere gegevens kan worden belicht:

Cruisier was burgemeester.

Er waren indertijd twee burgemeesters. Sinds 1604 heette de ene 's Heeren Burgemeester, de andere Stads Burgemeester.

Cruisier heeft beide functies vervuld, zoals blijkt uit het volgende overzicht:

	's Herenburgemeester	Stadsburgemeester
1684	Willem METZ	Franck CRUISIER
1685	Willem METZ	Cornelis van COEVENHOVEN
1686	Willem METZ	?
1687	Willem METZ	Franck CRUISIER
1688	Willem METZ	Franck CRUISIER
1689	?	Franck CRUISIER
1690	Franck CRUISIER	Ludolph de QUAY
1691	Franck CRUISIER	Ludolph de QUAY
1692	Franck CRUISIER	Ludolph de QUAY
1693	Franck CRUISIER	Ludolph de QUAY
1694	Franck CRUISIER	Willem METZ
1695	Franck CRUISIER	Willem METZ
1696	Willem METZ	Jeremias BLOM
1697	?	?
1698	Jeremias BLOM	Franck CRUISIER
1699	Franck CRUISIER	Pieter RAGAY

Cruisier is dus een aantal jaren collega geweest van Ludolph de Quay „schout, richter en dykgrave der Stadt Grave en van den Lande ende Beronnie van Cuyk, Kollonel van de burgerye deser Stad, Waldgrave over syn Maiesteyts bosse en Wiltbaane in den voorschreve Lande ende Ontfanger van den groten Hapsen Maastol etc.”, zo zegt zijn grafzerk.

Deze was al lang bekend. Daarom liever over een nieuwe vondst.

In 1979 kwam tijdens het graafwerk ten behoeve van de vloerverwarming een prachtige grafzerk te voorschijn van Vrouwe Anna Ruyl, overl. 22 februari 1695. Zij stamde uit een Protestantse Regentenfamilie.

Haar vader Johan, haar broer Albert en nog enkele nakomelingen, hebben enige generaties lang in Grave de ambten van Rentmeester der Domeinen, Griffier en Rentmeester der Leenen en het ambt van Stads- en 's Herenburgemeester bekleed. (Vgl. J. van Dongen, in: Merlet, 16e jg., 1980, blz. 31).

In het midden van de zerk het alliantiewapen van Johan Georg ZIEGENHIRT en Anna RUYL.

Aan beide zijden langs het alliantiewapen staan twee wapenschilden, met onder elk schild de familienaam.

1
RUYL

2
BOLL

Alliantie-wapen
ZIEGENHIRT-RUYL

3
WIJNTIES

4
COLPERS

(Foto: J Smeets)

Dit uitgewerkt in een kwartierstaatvorm geeft het volgend resultaat:

1 RUYL	x	3 WIJNTIES	x	2 BOLL	x	4 COLPERS
1 Johan RUYL Rentm. 1653 Burgem. 1655-1657			x	2 Aletta BOLL (vgl. schepenbank Escharen)		
		1 dochter Anna RUYL overl. 22 febr. 1695				
		x Johan Georg ZIEGENHIRT				

Het is niet bekend wanneer de grafzerk van Anna Ruyl onder de kerkvloer terecht gekomen is. In elk geval na 1793, toen de erfgenamen van Ludolphina Ruyl, weduwe van de heer Tyssot de Patot, door reclamatie, het vervallen van het graf aan de kerk voorkwamen.

Reeds ten tijde van Kraals was het mogelijk graven te kopen, als men er geen bezat. De twee verwelfde grafkelders op het priesterkoor waren bezit van de families De Quay en Ruyl.

Gerard Torsinck, sinds 1739 rentmeester, wilde voor zulke families niet onderdoen en verwierf het eigendomsrecht van een kelder, die voor de sacristiedeur (vroeger Consistoriekamer) was gelegen. In 1792 werd deze verboekt op naam van rentmeester Hoppenbrouwer.

Beide heren hadden nog een andere kelder in bezit verworven „leggende op het pleijn, agter de Capiteijns banken, tegen de muur over des Costers Turfhok”, d.w.z. de kelder die in 1656 was aangelegd.

Nog enkele andere verkopen uit de tijd van Kraals zijn bekend: bij het gemetselde graf nr. 113, wordt in het Register gezegd: „Deze Sark is op den 25ste Majus 1765 door de Erfgenamen verkogt aan Peter Smits schepen dezer Stadt” En bij nr. 39 staat de aantekening: „Gekogt van de Kerk door de Heer Docter P. Krüger voor 50 Gulde”.

Deze aankoop staat wel in verband met het a.s. overlijden van Eva van der Linden, echtgenote van de heer Krüger, die in feite op 19 April 1765 overleed.

Ondertussen wordt onder de zerken nog steeds begraven. Soms leest men iets over verhoging van zerken, waarvoor de kosten soms door de kerk (1778, zerknr. 26), soms door eigenaresse (ca. 1779, zerknr. 110) betaald worden.

In 1793 krijgen de grafeigenaars de keuze, ofwel reclameren en het graf ten eigen name laten verboeken, ofwel het graf vervalt aan de kerk. Kort daarna volgt het bombardement van Grave, en stort het gewelf van het hoge koor in.

In een publicatie van de Graafse municipaliteit van 16 febr. 1802 worden de eigenaars der graven opgeroepen de ingestorte eigen graven te doen herstellen: bij de antwoorden is sprake van „de kosten van verhoging” en „de kosten van herlegging”.

Door Napoleon werd het verboden, overledenen in de kerken te begraven. Alleen in 1811 vinden we geen bijzetting vermeld. Bij Souverein Besluit van 22 dec. 1813 werd begraven volgens oud gebruik weer toegelaten, en per 1 jan. 1829 weer afgeschaft.

Even heeft men in Grave zich daaraan gehouden: in 1829 staat geen begrafenis in de kerk genoteerd. Maar het dispensatie-recht werd zo ruim toegepast, dat van een nieuw en nu absoluut verbod eerst in 1869 sprake was. Maar dan is al sinds enige tientallen jaren een andere begraafplaats aan de rand van de stad in gebruik genomen.

Plaatsgebrek verhindert ons om op de betekenis van grafzerken voor de genealogie van Graafse families in te gaan. Toch vermelden we enkele zerken die voor grotere kennis van de overledene een aantal heraldische gegevens bieden en verdere studie mogelijk maken.

De grafzerk van Sandrina van Wees, overl. 1564

Volgens Van Miert lag deze zerk in 1909 nog binnen de oude kerkmuur van de „gebrooken kerk”, aan de noordzijde, dicht bij het zogen. „Vagevuur”. Inmiddels is deze zerk overgebracht naar de nieuwe galerij langs de westgevel van de kerk.

Ten aanzien van de familierelatie kunnen we het volgende vermelden.

Het grote wapenschild in het midden van de zerk is niet meer herkenbaar, evenmin enkele van de overige schilden. Ze zijn in de loop der eeuwen uitgesleten.

Door enkele genealogische en heraldische gegevens te combineren komen we voor de acht kwartierwapens tot de volgende opstelling:

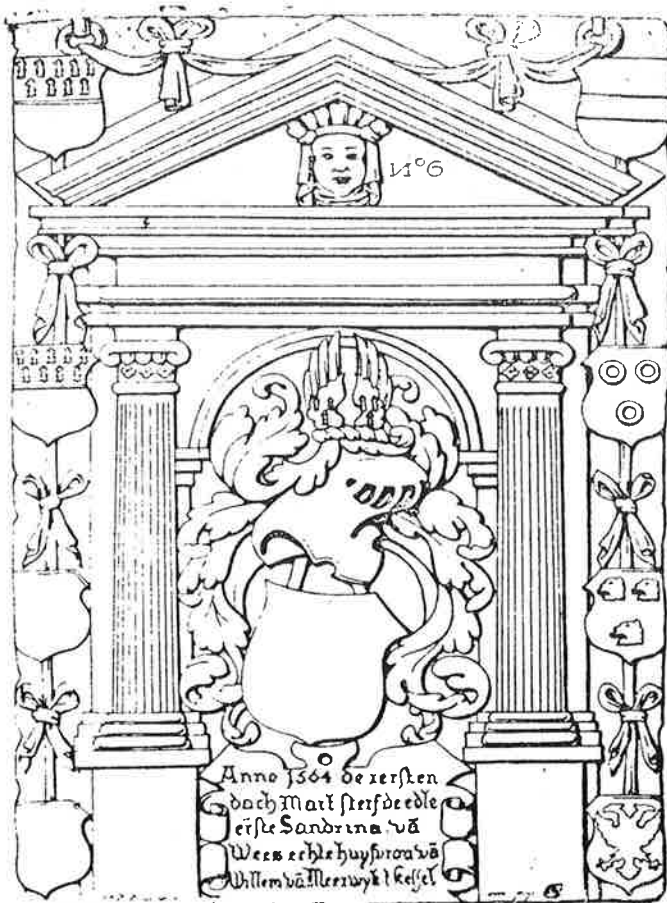
Van boven naar beneden:

Heraldisch rechts de kwartieren van de man, nl. Willem van Merwijck.

1. VAN MERWIJCK:
doorsneden, boven hermelijn, onder groen
2. VAN DER DONCK:
doorsneden, boven hermelijn, onder goud
3. (uitgesleten: WELZOW)
(Margareta van Welzow, moeder van Willem van Merwijck)
4. (uitgesleten: ZULAN)
(de moeder van Margareta van Welzow)

Heraldisch links de kwartieren van de vrouw nl. Sandrina Van Wees

1. VAN WEES:
een groene dwarsbalk in zilver
2. VAN DOYENWEERD:
drie ringen, 2 en 1
3. VAN VARICK:
in zilver, drie leeuwepoppen (2 en 1) van rood, getongd en gekroond van blauw.
4. VAN DE POLL:
een dubbele adelaar.

Grafzerk nr. 6, volgens tekening van J. Steenkamp, 1919.

De grafzerk van Goosen van Varick, overl. 1557

De tekst, ingebeiteld in de randen, luidt:

HIER LEET BEGRAVEN DEN
EDELN ERFESTE EN
VROEMEN IONCER GOES-
SEN VA. VARICK STARF AN-
NO 1557 DE 17 DACH MAY EN
DIE EDELE EN VROEME IOF-
FROV IOFFROV CLARA (du
croix a)N 1530 DE (29 au)GVSTI
BIDT GOD VOER DIE ZIELE

(Foto's A. J. Coopmans)

Dit zijn foto's van enkele brokstukken van een grafzerk, nr. 13, die men bij de restauratiewerkzaamheden heeft gevonden.

Door de overgebleven stukken samen te voegen, en door het raadplegen van genealogische literatuur, o.a. P. A. N. S. van Meurs, „Ridderschap van het Kwartier van Nijmegen”, Den Haag 1899, en R. P. v.d. Bosch, „Neêrlandsch Verleden uit Steen en Beeld”, Schiedam 1901, blz. 225 en 227, kon men vaststellen voor wie deze zerk destijds is gemaakt.

Goessen van Varick, Heer van Wijenrade op de twee eerste riddercedels van Nijmegen, overleden 17 mei 1557, begraven te Grave, was een zoon van Goosen Heer van Wijenrade, ambtman van Bommel, Tieler- en Bommelwaarden, en Johanna van de Poll.

Hij trouwde Clara van den Cruijce (de la Croix), overleden 1530, begraven te Grave 29 augustus, dochter van Johan (of Christoffel) en Elisabeth van den Holt (of OUDA(E)RT).

Hun wapens in bovenzakken van zerk:

VAN VARICK, drie leuwekoppen getongd en gekroond.

DUCROIX (van den Cruijce) schild beladen met een dwarsbalk vergezeld van drie merletten.

De acht kwartierwapens:

1. VAN VARICK
2. SEVENBERGEN (drie andrieskruisen)
3. VAN DE POLL (dubbele adelaar)
4. (drie palen van vair, met in het schildhoofd een liggend schaap)

1. DV CROIX
2. drie merletten, 2-1
3. (ontbreekt)
4. (in het schildhoofd een barensteel, van drie hangers, waaronder een zespuntige ster.)

Grafzerk van jonker Goessen van Varick.

(Foto: J. Smeets)

Hiermee is onze verkenning beëindigd.

En mogelijk is het tot slot geoorloofd de vraag te stellen, waarom jonker Van Varick in Grave zijn laatste rustplaats wilde hebben.

Zijn vrouw was er al begraven. Als haar ouders worden genoemd Johan Ducroix en Elisabeth van den Holt.

Maar waarom zij dan in Grave begraven zijn?

Misschien dat de onlangs gevonden grafzerk van Jan Ducroenx, wiens vrouw Lysken heet, de oplossing brengt: waren zij haar vader en moeder?